

elcartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 124 / Olot, desembre 2019

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / CAMPUS GARROTXA, COMPARTINT VIDA I CONEIXEMENT

Temps enrere el Cercle EURAM es va proposar crear un espai per atraure, mantenir i potenciar el talent a la nostra ciutat. L'objectiu era connectar els professionals a través de l'intercanvi de coneixement i experiències, a la vegada que es volia establir un lloc de referència per a persones que han vingut a treballar a la Garrotxa i encara no dominen l'espai social de la ciutat. Aquest projecte va anar madurant en el nucli direccional d'aquesta associació d'empreses garrotxines i va eclosionar en el que avui coneixem com a *Campus Garrotxa*.

El Campus Garrotxa neix com un espai físic a l'interior del cèntric Casino Olotí, enmig del renovat Firal, el centre neuràlgic de la ciutat. Arrenca com un modest punt de trobada que serveix per acollir conferències, xerrades, *networking*, actes lúdics, taules rodones, etc. En un futur pròxim, aquest espai inicial s'ampliarà amb l'ocupació de tota la segona planta de l'edifici.

En el número anterior d'aquest butlletí es va publicar un text ple de desorientació, desconeixement de la realitat i digne d'una altra època. Es vinculava el nostre projecte amb el relat d'un passat conservador, classista i elitista; es referia, evidentment al Casino, l'entitat que simplement ens lloga l'espai. Més enllà de visions obtuses i pretèrites, poder disposar del nostre propi espai físic al centre històric

d'Olot ens dona visibilitat i centralitat.

Al Campus entenem per *talent* les persones amb la capacitat de ser bones o molt bones en un àmbit específic, fins i tot sense haver-hi estat especialment educades. Volem atraure la *generació Y* —els nascuts en les dècades dels 80 i 90 del segle passat—, els fills de l'anomenat *baby boom* a l'Europa Central, que no hem de confondre amb el *baby boom* que hi va haver a Espanya en la dècada dels 70. Podríem definir aquestes persones com a *millennials* que destaquen pel seu compromís social, per ser individus diversos, causants d'impactes, elevadors de la qualitat de la corporació, que creuen en ells mateixos, fan el que els agrada i esdevenen experts. L'especial situació geogràfica de la nostra comarca, fins fa poc, era un impediment per a la captació del talent. Avui, amb les noves comunicacions, no només físiques, es pot dir que la situació geogràfica quasi juga a favor nostre a l'hora d'atraure professionals i persones qualificades per actuar en qualsevol escenari de la comarca. Tot i així, sabem que tenim unes certes dificultats de tipus social a l'hora de mantenir entre nosaltres els professionals que venen de fora. I creiem que el creixement del Campus millorarà la visibilitat de la nostra comarca.

L'equació de *mantenir i potenciar* dona com a resultat Campus Garrotxa. Volem impulsar la Garrotxa per tal

que esdevingui un territori referent internacionalment a l'hora d'afavorir el creixement del talent i la generació de coneixement per a projectes innovadors. Promourem cursos de grau, postgrau o específics sobre matèries punteres relacionades amb diferents àmbits tecnològics, científics o culturals. Promourem i facilitarem que grups de recerca desenvolupin la seva activitat al Campus. Actualment, per exemple, amb diferents actors industrials i de serveis de la comarca, la Generalitat de Catalunya i la Universitat de Girona, estem engegant un node d'innovació de *packaging* per trobar solucions pel que fa a la sostenibilitat i la biodegradabilitat dels envasos.

Els objectius estratègics del Campus Garrotxa són diversos. Totes les decisions han d'anar en la direcció de consolidar un espai de trobada i relació; propiciar la qualitat dels esdeveniments i activitats que s'hi volen organitzar; donar visibilitat al Campus i, finalment, promoure l'atracció, el manteniment i la potenciació del talent. Els actes que s'hi celebrin, excepte si són organitzats per entitats externes, seran oberts al públic en general. Per tant, qualsevol persona interessada en els objectius que aquí hem explicat i que s'hi senti identificada està convidada a formar part d'aquest projecte.

CORE TEAM
DEL CAMPUS GARROTXA

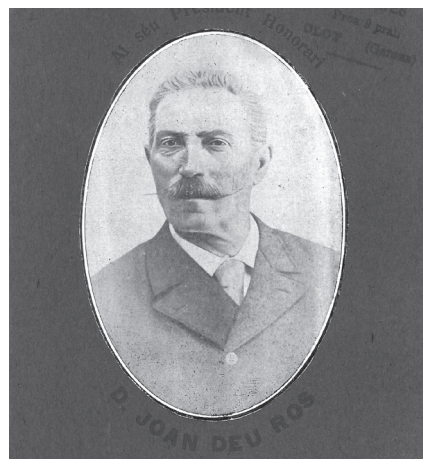
ANIVERSARI / CENTENARI DE LA MORT DE JOAN DEU I ROS

El 6 de desembre de 1919 moria, malalt i pobre, qui havia estat el primer alcalde d'Olot escollit per sufragi universal, fundador de la Companyia de Bombers i creador del Batalló de Guies Federals: Joan Deu i Ros. El Ple de l'Ajuntament, de majoria tradicionalista, va expressar el sentiment unànim per la defunció, tot i que alguns regidors pretenien afegir-hi un retret per haver mort com a apòstata del catolicisme.

Nascut a Olot el 1835, Deu era un hisendat de conviccions republicanes, federalistes, anticlericals i maçones. Va

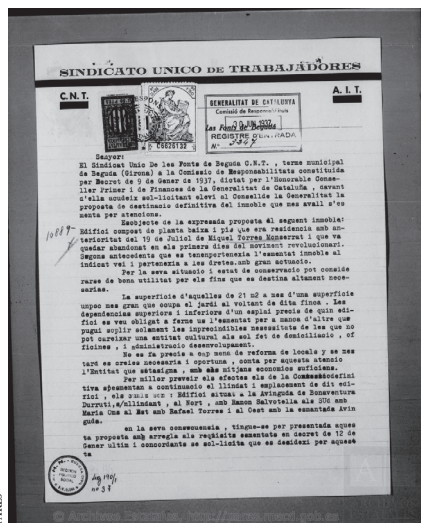
participar en la Revolució de Setembre de 1868 com a dirigent del Partit Republicà Democràtic Federal. A partir de les eleccions de l'any següent, el vot de les classes treballadores el va catapultar a l'alcaldia fins a 1874, en tres etapes. La seva concepció laica i liberal de la societat i la seva actuació com a cap militar durant la revolta carlina li van generar una forta oposició dels sectors més conservadors.

Amb la Restauració borbònica, les desavinences en el camp federalista el van apropar al Partit Radical d'Alexandre Lerroux.

ACCA: BIBLIOTECAS AUXILIAR

REPERTORI DE FONDS / SOBRE LES COL·LECTIVITZACIONS A LA GARROTXA DURANT LA GUERRA CIVIL: TOT A UN CLIC

PAIRES

El fracàs del cop d'Estat del 18 de juliol de 1939 i la formació d'un govern d'unitat antifeixista a partir del setembre de 1936 comportaren l'inici d'un programa revolucionari al capdavant de la Generalitat republicana, fins i tot des dels consistoris locals. I sens dubte, la política de nacionalització de les indústries i de la terra fou el projecte més transcendent d'aquest programa.

Es tractava de confiscacions legals que romanien dins la legislació vigent en aquell moment, tal com ordenava el Decret de la Generalitat de Catalunya del 5 d'agost de 1936, firmat per l'aleshores conseller d'Economia Josep Tarradellas i Joan:

“Article 1: Els béns propietat de persones que hagin participat o contribuït directament al moviment sediciós del dia 19 de juliol del darrer, seran ocupats per la Generalitat de Catalunya, la qual els destinarà a obres i serveis d'utilitat social i a satisfer les necessitats dels serveis públics a càrrec de la Generalitat.

Article 3: Els béns de l'Església i de les Ordres i Congregacions Religioses seran confiscats per la Generalitat, i es dedicaran, d'una manera especial, a obres de caràcter sindical i social, així com al compliment dels serveis administratius de la Generalitat”.

Al Centro Documental de la Memoria Histórica, més conegut com Arxiu de Salamanca, s'hi diposita bona part de la documentació referent a les col·lectivitzacions efectuades durant la Guerra Civil. Tots els pobles de la Garrotxa hi tenen desenes de documents, ordenats minuciosament per municipis, com ara el bloc format per 150 pàgines titulat *Documentación varia*

relativa a incautaciones hechas en la comarca de La Garrotxa. Sales de Llierca-Santa Pau. Enmig d'aquestes pàgines hi consta l'acte de confiscació de l'església parroquial de Santa Pau, i que reproduïm a continuació per l'excepcionalitat del llenguatge emprat durant el període revolucionari: “A les vuit hores del dia d'avui (1 desembre 1936), reunits per a procedir a l'incautació del local en referència, local que era l'església parroquial en els temps oporosos en que la barbàrie encarnada en el clericalisme era un dels principals factors que contribuïren al esclavatge dels treballadors del camp (...), l'edifici en referència resulta ésser d'una necessitat imprescindible per a poder desenrotllar lliurement les seves activitats sindicals i cooperatives, convertint a l'efecte al local que els falsos predicadors de Crist atribuïen en estatge d'un déu imaginari, però profitós a llurs designis sanguinaris, en el que realment a d'ésser: edifici i casa del poble, el que treballa”.

De la mateixa manera, la redistribució de la terra va ser un dels altres projectes executats per la Generalitat republicana mercès al Decret de Redistribució de la terra del 25 d'agost de 1937. En el cas de Santa Pau, trobem el document que va permetre la redistribució d'una extensió total de 56 quarteres i 39 quartans. I per acabar de reblar el clau, podem consultar la retenció de comptes bancaris d'entitats privades o bé persones a títol individual: “GAIETÀ RAHOLA I ESCOFET, Secretari de la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat de Catalunya, CERTIFICO: que en data 20 octubre del 1938, la Banca Arnús d'aquesta ciutat i de la seva Sucursal d'Olot, va trametre a aquesta Comissió una relació de persones que tenien dipositats cabals i efectes en dita Banca entre quina particulars i figura el que copiat textualment diu “SUCURSAL D'OLOT.-Sindicat Agrícola amb Caixa Rural de Santa Pau- Llibreta d'Estalvi acrediten Ptes. 7.678,90. I per a que consti i obri els efectes oportuns en l'expedient seguit contra Sindicat Agrícola amb Caixa Rural de Santa Pau”.

Proveu vosaltres mateixos de consultar la vostra localitat garrotxina de residència: de ben segur que la informació no us deixarà indiferents. I tot des del sofà de casa, al portal web <http://pares.mcu.es/>.

ALBERT PLANAS I SERRA

BREVIARI

El dia 27 de novembre va tenir lloc, a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, l'acte de proclamació del guanyador de la Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes 2019, que convoca l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot. La guanyadora va ser Nèlida D. Ruiz de los Paños (Barcelona, 1971), amb el projecte *Història i propòsits del Cine Club Olot*. La selecció de les pel·lícules programades per l'associació al llarg dels anys de la seva existència ha de permetre, assenyala l'autora, fer una radiografia del moment sociològic, cultural, psicològic i polític de la societat que d'alguna manera retrata.

...

En el mateix acte es va fer públic el nom del guanyador de la Beca Oriol de Bolós de Ciències Naturals 2019. En aquest cas, es tracta d'Oriol Baena Crespo (Parets del Vallès, 1994), amb el projecte *La migració nocturna d'aus per l'Alta Garrotxa: una aproximació acústica*. L'estudi pretén identificar espècies la migració de les quals passa molt desapercibuda a través de la gravació passiva dels sons que les aus emeten durant el vol. El treball ha de servir per comprendre millor l'ecologia de la migració de les aus als Pirineus i avançar en l'ús d'una metodologia innovadora en aquest tipus de recerca.

...

Un any més, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa proposa als seguidors dels seus comptes de Twitter i Instagram un joc sobre el patrimoni local, amb elements que combinen la història, la memòria, l'arquitectura i la fotografia en forma de **calendari d'advent**. En aquesta ocasió, l'Arxiu Comarcal publicarà diàriament, de l'1 al 24 de desembre, el negatiu d'una fotografia d'un artista plàstic local amb un text al·lusiu que ajudi a descobrir de qui es tracta. L'endemà se'n donarà la solució. Aquesta és la cinquena edició del calendari d'advent virtual, que pren la idea d'una iniciativa impulsada per l'organisme públic anglès English Heritage l'any 2014.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, núm. 30, Olot: Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, 2019, 314 p.

BARTRINA, Alexandra,
Flores de Bach. Su uso y diccionario de enfermedades, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2019, 79 p.

CALVO, David [CELOPAN],
Merezco algo mejor, Barcelona: Martínez Roca, 2019, 125 p.

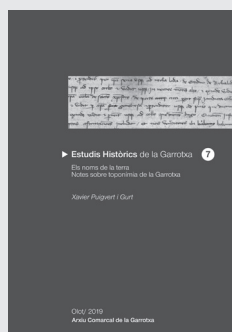
CAÑO, David,
Un cos preciós per destruir, Barcelona: Proa, 2019, 96 p.

MIR DEL POZO, Immaculada,
Les pintures de la volta de la girola i la decoració interior del monestir de Sant Pere de Besalú, Besalú: Amics de Besalú i el seu comtat, 2019, 70 p.

MURLÀ, Josep,
L'Associació de Plomistes de Sant Joan les Fonts. Una llarga història que comença el 1904, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2019, 94 p.

PLANELLAS, Pep,
Memòries en blanc i negre del C.T. Olot. Perquè el temps no ho esborri, Olot: Club Tennis Olot, 2019, 263 p.

PUIGVERT, Xavier,
Els noms de la terra. Notes sobre toponímia de la Garrotxa, Olot: Arxiu Comarcal de la Garrotxa, 2019, 184 p. (Estudis Històrics de la Garrotxa; 7).

PUJOL, Josep; PALLÀS, Laura; GAY, Joan; COSTAL, Anna,
Solfes, pianos i cornamuses. Un segle d'Escola Municipal de Música

d'Olot (1918-2018), Olot: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot, 2019, 198 p. (Pretèrites; 3).

Sant Joan les Fonts amb el bàsquet. 50 anys, Sant Joan les Fonts: Club Poliesportiu Santjoanenc, 2019, 66 p.

SOLÀ, Xavier,
Amer, Girona: Diputació de Girona, 2019, 96 p. (Quaderns de la Revista de Girona; 202).

VALERI, Xavier,
La Brutau. Història de la fàbrica, Sant Joan les Fonts: Ajuntament de Sant Joan les Fonts, 2019, 167 p.

VIDAL, Jordi,
Qualsevol forma de vida, Vic: Associació Tapis, 2018, 45 p. Il·lustracions d'Elena Boix.

ARTICLES

ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA,
“Selecció de bibliografia de temàtica garrotxina (setembre 2018-agost 2019)”, dins *Annals del Patronat...*, p. 287-307.

BARTOLOMÉ, José Luis,
“Literatura gironina de seminari”, *Revista de Girona*, núm. 317, novembre-desembre 2019, p. 46-50.

CLARA, Josep,
“Mossèn Carles de Bolòs, publicista del nacionalcatolicisme de postguerra”, dins *Annals del Patronat...*, p. 161-179.

CLARÀ, Tura,
“El darrer alcalde major de Besalú: Alejandro Martínez Azpeitia y López (1828-1835)”, dins *Annals del Patronat...*, p. 117-125.

COLLELL, Xevi,
“Gabriel Alcalde, el museòleg”, dins *Annals del Patronat...*, p. 201-208.

DALMAU, Antoni i GUTIÉRREZ, Jesús,
“Ramon Carreras i Jaume, d'Igualada a Olot i a l'exili de França”, dins *Annals del Patronat...*, p. 143-160.

FUMANAL, Miquel Àngel,
“A Gabriel Alcalde, amb agraï-

ment”, dins *Annals del Patronat...*, p. 193-194.

GUTIÉRREZ, Jesús,
“El somriure i la constància en la lluita per preservar el patrimoni [Gabriel Alcalde]”, dins *Annals del Patronat...*, p. 195-196.

GUTIÉRREZ, Jesús,
“Balanz des d'una mirada al costat. Saludem la nova Junta del PE-HOC!”, dins *Annals del Patronat...*, p. 209-216.

MERINO, Imma,
“Tres dies d'amor per recordar sempre [a propòsit de *Portrait de la jeune fille en feu*, de Céline Sciamma]”, *L'Avenç*, núm. 462, novembre 2019, p. 66-69.

MOLIST, Miquel,
“Gabriel Alcalde, la força del somriure i la innovació en arqueologia”, dins *Annals del Patronat...*, p. 197-200.

PADRÓS, Joan Antoni,
“Una dona que fugí. Una aproximació a la situació de les dones d'Olot al segle XVI”, dins *Annals del Patronat...*, p. 15-78.

RAMISA, Maties,
“Republicans contra carlistes al districte d'Olot”, dins *Annals del Patronat...*, p. 127-142.

SALA, Joan,
“Toni Tort, l'enamorat del llapis”, *Revista de Girona*, núm. 317, novembre-desembre 2019, p. 108-111.

SOLÀ, Xavier,
“L'església parroquial de Sant Cristòfol de les Planes: un exemple d'arquitectura gòtica en ple segle XVII”, dins *Annals del Patronat...*, p. 79-104.

VALLS, Raül,
“Francesc Serrat Pujolar ‘Cisquet’ (1920-1946), el fill del paleta que volia ser metge”, dins *Annals del Patronat...*, p. 183-189.

VILA, Pep,
“Cobles satíriques contra estaments pretesament nobiliaris de Besalú (segles XVIII-XIX)”, dins *Annals del Patronat...*, p. 105-116.

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Les protestes ciutadanes contra la sentència que condemna a molts anys de presó els líders polítics i socials que el 2017 varen organitzar el referèndum d'autodeterminació han posat d'actualitat les revoltes anarquistes de principis del segle passat. Alguns hi han volgut veure la resurrecció de la mítica “rosa de foc”. Deu ser que el fum de les escombraries cremades no els deixa veure com treu la poteta una *dictablanda*, estil Primo de Rivera.

El primer que va fer el comandant militar que va prendre el poder a Olot el 1923, acompanyat de dos batallons de l'exèrcit, va ser destituir l'ajuntament i reunir la junta municipal de contribuents perquè n'escollís un altre més del seu gust. Curiosament, la majoria dels principals càrrecs del nou consistori provenien de l'esquerra. L'alcalde havia estat liberal, dos dels quatre tinents d'alcalde i el síndic havien estat o eren republicans, i el tercer tinent d'alcalde havia militat al Centre Autonomista Olotí, o sigui, al nacionalisme progressista. L'altre tinent d'alcalde era seguidor de Cambó. Dels cinc nomenats, tres varen acceptar col·laborar amb el règim autoritari i només dos, el metge catalanista Jaume Gassiot i el bodeguer republicà Mateu Vidal, varen renunciar al càrrec. La dreta reaccionària, o sigui els tradicionalistes, i els monàrquics espanyolistes de la Unión Monárquica Nacional es varen haver de conformar amb ser regidors rasos. Potser per compensar, el dictador va nomenar el líder dels carlins olotins, Pere Llosas, president de la Diputació de Girona i, per tant, vocal de la Mancomunitat de Catalunya. Acte seguit, el militar va prohibir la senyera, va imposar el castellà en tots els documents oficials i a les

escoles públiques de la ciutat, i no va deixar ballar sardanes als vespres. També va clausurar el Casal Català, va imposar la censura prèvia a la premsa local i va acabar tancant els setmanaris progressistes, les revistes satíriques i el setmanari espanyolista.

Per la seva banda, la Guàrdia Civil va detenir els regidors catalanistes, republicans i obrers destituïts pel militar. Un jutjat els va acusar de rebel·lió per haver votat, un any abans, a favor d'una moció promoguda pel sindicat catalanista de dependents, el CADCI, que defensava que “Catalunya té dret a governar-se a si mateixa”. Els detinguts varen passar un parell de dies a la presó de Girona i varen haver de presentar-se al jutjat diverses vegades, fins que el capità general els va indultar. Pocs mesos després, el 27 d'abril de 1924, la benemèrita va detenir el farmacèutic catalanista i secretari del patronat de la Biblioteca Popular d'Olot Antoni de Bolòs, acusat de “menyspreu a la bandera espanyola” per no haver-la fet hissar el diumenge de Resurrecció i per no haver-la custodiat bé, ja que quan varen anar a col·locar-la a l'asta la varen trobar esquinçada en un racó del balcó. La detenció va indignar els ciutadans catalanistes, que es varen congreguar davant del jutjat. Enmig de la multitud hi havia, vestit de paisà, el cap de la guàrdia municipal Francesc Mut i Mut. No feia d'infiltrat sinó de ciutadà, per això va ser expedientat i sancionat amb la suspensió d'un mes de sou i feina. La Mancomunitat va cessar el president i el secretari del Patronat de la Biblioteca. La resta de vocals olotins varen dimitir en solidaritat amb ells. Antoni de Bolòs va estar onze dies empresonat.

HISTÒRIES / EL NOSTRE POBLAT GAL I ELS DOS MIL LEGIONARIS ROMANS

L'any 1941, poc més d'un any després de l'ocupació militar franquista de la ciutat d'Olot, Manuel Malagrida decideix cedir una part important del “sector americà” del seu eixample per a la construcció d'unes importants casernes militars. Els terrenys a cedir, d'una superfície de 30.000 m², estaven compresos entre l'avinguda de la República Argentina, l'avinguda de Xile i el Fluvià. Si bé en els documents relatius a la cessió Malagrida diu que dona els terrenys “animado del más fervoroso patriotismo”, aquest motiu no seria ni molt menys l'únic que el portaria a prendre aquesta teòricament “generosa” decisió.

I és que analitzant el fons documental relatiu a la cessió dels terrenys dipositat a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, veiem que la donació de 30.000 m² que rep l'Exèrcit Espanyol per a la construcció de les casernes no prové únicament de Manuel Malagrida, sinó que també hi intervé l'Ajuntament. La donació del patrici olotí anava lligada a una condició que no era menor: ell cediria 15.000 m² de terreny sempre que l'Ajuntament en cedís uns altres 15.000 al costat de la seva porció donada, per constituir finalment una parcel·la de 30.000 m². “Curiosament”, aquesta condició només es podia complir si l'Ajuntament d'Olot, que no disposava de terrenys en aquest sector, comprava els altres 15.000 m² al mateix Malagrida.

Per més inri, segons explica el secretari de l'Ajuntament en un certificat de maig del 1941, el preu que Malagrida va exigir pels terrenys era un 40% superior al seu valor de taxació. Així doncs, es fa difícil de qualificar com a donació una operació com aquesta, feta en plena postguerra i mesos després que l'*aigat* d'Olot arrasés aquest sector i en fes cau-

re en picat el seu valor econòmic.

El gener del 1942, en plena negociació per a la cessió, el coronel Julio Zaragüeta va enviar una carta a l'ajuntament franquista de la ciutat amb una perspectiva aèria de l'avantprojecte de casernes militars. L'immens edifici presentat, de quatre plantes i pati central, seria capaç d'acollir fàcilment més de dos mil soldats. Aquesta imatge, tal com el coronel explicava a la carta, hauria de servir per donar “el deseado impulso a las gestiones referentes a la legalización y entrega de los terrenos ofrecidos, base esencial para la concesión de los oportunos créditos”.

No sabem del cert si l'exèrcit tenia la intenció real de construir a Olot un edifici com el de la perspectiva enviada. La nostra opinió, basada en la infructuosa recerca en arxius militars i civils de documentació tècnica relativa al projecte més enllà de la imatge presentada, és que més aviat es tractava d'una mesura de pressió de cara a accelerar la signatura del contracte de cessió i a generar la confiança necessària per a la concessió del crèdit a vint anys que l'Ajuntament necessitava per comprar els terrenys. D'aquesta manera, l'exèrcit podria disposar de prou espai per mantenir en pavellons provisionals i edificis menors els 1.600 soldats que estaven destinats a Olot fins a la consolidació de l'ocupació militar, i que des de la fi de la guerra ocupaven l'edifici del Grup Escolar Malagrida. Però és probable que, en cas d'haver-se construït aquelles colossals casernes, la presència d'alguns milers de “legionaris romans” instal·lats permanentment a la ciutat hauria canviat per sempre la tranquil·la història del nostre estimat “poblat gal d'Astèrix i Obèlix”.

ARNAU VERGÉS

CASES ESCRITES, CASES DE DEBÒ / 3. CASA SOLÀ DE TORTELLÀ, CAN SORS DE BASSEGODA I CA LA BONICA DE CASTELLFOLLIT DE LA ROCA

MARGARIDA CASACUBERTA

“És en eixa comarca muntanyosa de la conca superior de Fluvià, trencada de cingleres, que es troben encara eixos immensos casals construïts amb tota solidesa enmig de deserts, de grans boscúries de pins, habitats per famílies antigues que viuen de la vida de pagès i conserven les velles costums patriarcals de la pagesia catalana: los Carig, de Lliurona; los Sors, los Nou, de Bassegoda; los Morató, de Ribelles; los Pòlits, los Serres, de l’Orri, etc., etc. A pesar de les guerres internacionals i civils, eixos casals on se podria allotjar tot un batalló, se conserven encara com en les centúries passades. Molts són encara habitats per sos amos, altres han sigut abandonats als masovers, llurs amos s’han donat de menos de viure en la morada de llurs passats; han seguit lo progrés anant a viure a ciutat, menyspreant llurs interessos i acabant amb llur ruïna.”

Carles Bosch de la Trinxeria va incloure aquesta descripció en un dels moments culminants de la seva última novel·la, *Lena*, publicada el 1894. El protagonista, don Francesc Solà, veí de Tortellà (Pedrals, a la novel·la) i amo de can Solà, fa una visita a la família Sors amb l’evident intenció d’arreglar el matrimoni de la seva filla amb un dels “hereus més rics de la comarca.” Són els temps de la darrera carlinada, però a Bosch li interessa més resseguir l’itinerari personal de l’hisendat de Tortellà que no pas reflexionar sobre les circumstàncies històriques o els efectes morals de la guerra.

Francesc Solà és, per damunt de tot, un avar. Considerat el “primer hisendat de la comarca”, ha aconseguit refer un patrimoni malmès per un pare que, un cop vidu, s’havia tornat a casar dues vegades més per “capritxo”, amb “dones sense dot, molt més joves que ell, que portaren lo desordre i l’espilfarro en son patrimoni”. Un cop mort, el fill es proposa realçar un patrimoni “ple de deutes i obligacions” menjant “sols cols i trumfes, vivint amb economia extremada” i es trasllada amb la seva muller a la casa pairal de Pedrals “tal com se trobava, puix que qui sap los anys que

no s’hi havia fet cap reparació; tota de goteres, obertures escantellades, privant-se del benestar i de lo més necessari de la vida. Fou aquí que dona Juliana comença son llarg martiri.” I també la filla, que haurà de veure com la seva mare emmalalteix i mor per les males condicions de vida que els imposa el patriarca i com l’autoritarisme del pare impedirà el seu casament amb un soldat carlí ferit que fa la convalescència al casal, per casar-la amb l’hereu Sors i incrementar el patrimoni.

És una pulsio malaltissa la que determina el comportament de don Francesc. Morta la muller i davant la negativa de Lena a fer un casament no volgut, la pulsio es trasllada a la possessió d’una jove hostalera per aconseguir l’eterna joventut. Aquesta, Martina, és la filla de ca la Bonica de Castellfollit, l’hostal on el vell “es feia servir en taula a part (...) per no barrejar-se amb los jornalers i carreters, fugir de les males paraules, tuf d’allioli i aiguardent.” Contramodel femení de Lena, “fresca, guapassa, de bones carns”, la filla de la Bonica no dubta a acceptar les proposicions de matrimoni del vell Solà a canvi d’una quantitat important de diners. La lluita entre l’avarícia i la luxúria provocarà, a la fi, el col·lapse i la mort de l’hisendat i la gradual i volguda liquidació de la hisenda. Perquè la pubilla de can Solà, “àngel de caritat”, pagarà tots i cadascun dels deutes morals contractats pel pare i deixarà en morir “tots sos béns als convents i hospitals amb molts llegats als parents i amics de sa família.” No pas sense, abans, retornar l’esplendor al casal: “Fusters i paletes s’apoderaren de la noble casa Solà de Pedrals, fent-la tota nova baix lo plan d’un magnífic oratori.”

Per si no quedava prou clara la moralitat de la història, Bosch de la Trinxeria acaba la novel·la recordant al lector quina és la intenció última de la “novel·la muntanyesa”, categoria dins la qual se situa *Lena*: “Aixís fou que s’extingí l’antiga i noble família casa Solà, de Pedrals, i que desaparegué de la comarca un dels patrimonis muntanyesos més ric i de més anomenada.” Fi.

ELS NOMS DE LA TERRA / LLANCERS BOIROSOS

XAVIER PUIGVERT I GURT

Per més que m’hi fixi, no els hi veig. Soc amic de metàfores i al·legories, però tot té un límit. M’explico: cada cop que aixeco el cap per comprovar si la serra de Llacers apareix coronada pels núvols de la “barra de ponent” –avís meteorològic de vent sec i falta d’humitat a la capçalera del Fluvià–, intento identificar les figures de portadors de llances que recull el topònim i no me’n surto. De fet, posats a filar prim, tampoc sé veure cap asta al Puigsallança, damunt la vall de Santa Pau, ni agudeses al Montagut que presta el nom al municipi. És a dir, o em falla la vista o perdo imaginació.

Però el nom de la terra és una realitat comunicativa. Tant a la vall del Fluvià com a la vall del Ges anomenen així la serra que s’estén entre el coll de Bracons i Castelló d’en Bas, de ponent a llevant, des de temps immemorials. Algú, per tant, hi va saber identificar la silueta punxeguda i va endossar la visió a la posteritat. La referència més antiga coneguda és de 1537, en un capbreu que recull l’existència del bosc anomenat de Llacers (“*nemoris vocati* de Lensés”) vora el mas Pibernat, de la parròquia de Sant Esteve d’en Bas. Era propietat dels vescomtes de Cabrera i de Bas, i

gestionat pel custodi de la fortalesa de Castelló d’en Bas, Gaspar de Vilamala. En el mateix document es fa referència específica a un bosc de faigs (“*quendam boschum vocatum fageda*”) i un altre de roures (“*quendam roviram*”), per la qual cosa hem de deduir que el nostre no destacava per la composició arbòria i que preferien escripturar-lo fent referència al nom de la ubicació. Una forest definida a partir del lloc on brotava.

I no, no eren els arbres els subjectes de la comparació amb els armats. Era, evidentment, el perfil que oferia la serra boscosa als foresters que la vigilaven in situ. Només algú que estigués situat en un punt paral·lel de la mateixa carena podia trobar similituds entre la muntanya i una formació de llancers, creure que el relleu de la serra dibuixava una filera de fulles de llança. Una perspectiva impossible per a qui se situï a Torelló o a Joanetes, de la mateixa manera que jo no la puc tenir des d’Olot.

Tot depèn del punt de vista de l’observador, doncs. Tenir visions evocadores de *shakespears* o brandadors de llances allà on tan sols hi havia un espadat sense fi, també. La vista no flaqueja: mana la imaginació!

EMILI BASSOLS I ISAMAT

La capacitat humana per transformar l'entorn natural ha arribat a uns límits inimaginables fa uns anys. Avui, els espais naturals poden ser desfigurats en qüestió d'hores. L'artificialització del medi natural és una constant diària i la fragmentació dels hàbitats resultant compromet seriosament l'equilibri ecològic de molts ecosistemes. A Catalunya no existeix un pam de terra que no s'hagi vist influenciat per la nostra capacitat de canvi. Les afectacions poden ser directes i irreversibles, com ara el creixement urbà, la construcció d'infraestructures, la instal·lació de serveis que antropitzen el medi; o bé indirectes, com el canvi climàtic que incideix, per exemple, en el període de presència de neu als cims pirinencs o en els canvis en els ecosistemes costaners per la pujada del nivell del mar. Cap organisme viu ni cap ecosistema natural no escapen de la trepitjada humana a la natura. Això ens porta a reflexionar sobre els límits d'aquest model agressiu i depredador, i en la necessitat de reconduir la situació. Funcionem com si tot fos inesgotable. No percebem, o no volem percebre, les limitacions del sistema. I els senyals d'avís són cada vegada més evidents: un esgotament dels recursos naturals, una dramàtica pèrdua de biodiversitat, un empitjorament de la qualitat de l'aigua i de l'aire i, en general, una pèrdua de la qualitat de vida de les persones.

En aquest context, d'un temps ençà està prenent força una nova forma de conservació de la natura, més radical si es vol, el *rewilding*, que, traduït al català, seria com re-naturalitzar els espais degradats o abandonats. La qüestió radica a pensar accions que recuperin processos naturals i contribueixin a incrementar la biodiversitat, sempre en funció, és clar, del potencial ecològic de cada cas particular. En els darrers anys, a Europa estan proliferant les experiències de *rewilding*. La seva finalitat va més enllà de recuperar espècies emblemàtiques, que també; el *rewilding* és, sobretot, una oportunitat per aconseguir espais ecològicament més íntegres, i això pot revertir en un impuls a les economies locals, generar llocs de treball i oferir un ús ecoturístic de més qualitat i més sostenible. El *rewilding* no exclou ningú, més aviat és una aposta inclusiva que integra tothom que vol participar en un projecte en el qual la natura és l'epicentre de les accions, les sensacions i les emocions. Tanmateix, hi ha dues qüestions que s'han de tenir en compte. Una, que el *rewilding* exigeix un mínim coneixement previ de l'estructura i el funcionament dels ecosistemes, i això, ho hem d'admetre, no és fàcil. I dues, que els resultats de les accions executades no són immediats, poden tardar temps a arribar. Perquè reequilibrar ecosistemes no és fàcil ni ràpid. El *rewilding* és incompatible amb les presses, bàsicament perquè som nosaltres els que hem d'adaptar-nos als ritmes de la natura i no a l'inrevés.

La Garrotxa, per les seves característiques –més del cinquanta per cent de la superfície comarcal és protegida– i amb un extens mostrari de boscos mediterranis i atlàntics, és un espai ideal per iniciar projectes pilot i experiències de *rewilding*, segurament pensant més en invertebrats, especialment insectes, que no pas en grans mamífers, els quals, tot sigui dit de passada, ja estan en expansió. Aquestes accions de *rewilding* poden servir per demostrar, una vegada més, que la conservació de la natura constitueix un sector econòmic potent i la seva rendibilitat ecosocial està més que contrastada.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / RECORDS PER A LA JUSTINA

DOMÈNEC MOLI

Abans de conèixer el faulista, vaig arribar a un Olot que, a l'inici dels anys seixanta, començava a viure el final d'un aïllament geogràfic, espiritual i conceptual propiciat per unes males comunicacions que el desconnectaven de la resta de la nació catalana. Un Olot sostingut per una activitat plena, autosuficient, en el camp de la feina, que mantenia una indústria totalment artesanal –sants, teixits, embotits..., i controlat per les forces aliades de la dictadura i la religió –la Falange i el clergat–, que persistien a conservar un estatus social que els era clarament beneficiós i al qual no volien renunciar mai. No era una situació diferent de la resta de Catalunya, però la situació geogràfica la feia més evident. Eren temps de sindicats verticals, *deseneres*, divendres sants, processons, divuits de juliol, dia de la victòria, sant Pacoper-la-gràcia-de-Déu... Eren temps de missal sota el braç camí de la parròquia, setmanes santes amb holocaust tropològic de jueus... Aquells Divendres i Dijous Sant de música i cinema prohibits, propícies per a excursions de vegades amb final feliç...

En aquell Olot, la premsa no eclesiàstica portava per capçalera un *i Arriba España!* que ho explicava tot. On eren les fonts d'informació d'aquell mitjà? Doncs m'ha vingut

a la memòria un personatge que, en aquest sentit, era la nostra agència EFE. Solíem dinar al restaurant de l'Hotel Marcó, situat al carrer de Sant Rafel, i d'allà anàvem a fer el cafè a *ca la Sí-senyora* –la majoria dels establiments tenien inefables pseudònims populars. Tot seguit, camí de Ràdio Olot (un dia algú hauria de glossar el paper mediàtic que aquesta institució va tenir en aquells anys de restriccions), entràvem amb el director Pastor Foraster i alguns membres de les redaccions a una botigueta, petita i estreta, que hi havia just davant del monument al conill de la plaça coneguda per aquest nom. Allà, una senyora gran, auxiliada per un senyor també d'edat respectable, ens informava de les novetats que s'havien acumulat en l'haver de la ciutat durant el mes, la setmana i el dia. Ni l'*iHola!* i *La Vanguardia* juntes no tenien tanta informació com aquella senyora, anomenada Justina, que regentava aquell establiment de la plaça del Conill! I avui, quan les notícies plouen per tots cantons, recordo aquella bona amiga a la qual consultàvem i que passava el millor moment de la jornada explicant-nos mil facècies d'un Olot que començava a despertar de la nit de la dictadura política i espiritual. Encara no coneixia el faulista amic.

JAUME BOSQUET

Remoregen els vius en aquest lloc dels morts. “Tots dos, allà hi ha el pare!”, i assenyalava, amb ulleres de sol encastades al frontal del crani, un nínxol de rang alçat, cap al fons, dels més acostats a la falda gredosa del volcà urbà que aixopluga els ossos dels vius i dels morts. És un home d’uns quaranta anys, els cabells curts ja grisos; la seva dona té als braços una criatura d’uns dos anys. “Anava a treballar i hi anava cada dia”, diu un altre, amb ulleres de sol posades. “M’alegro de veure’t, eh, a veure si algun dia ens veiem per allà!”, “adéu!”. Són els vius que parlen gràcies als morts. Dels morts els vénen les paraules, aquestes potències que travessen les hores, que es transformen continuament i permeten als vius més vius penetrar en les pregonesses del discerniment. Passa un grup de quatre dones, d’una certa edat, decidit, i va cap a la raconada on sojorna eternament el pare de l’home d’abans. Atrafegament amunt i avall. Coses dels vius. “Tu també hi has vingut aquí, ¿no te’n recordes, que ja hi has vingut aquí?”, és un pare que parla amb el seu fill petit, d’uns tres o quatre anys. “I després vaig anar cap a dalt...”, diu el filllet, i avança cap amunt agafat de la mà del seu pare. “Bon dia, bon dia!”, és una joveneta que tragina un ram de flors preciós, crisantems blancs i vermells. Les paraules que vénen dels morts s’escampen, són en l’aire, com l’amor de la cançó, truquen a les cambres d’alabastre dickinsonianes. “Ara hem de passar per aquí, és a baix”, imparable so de coltells esmolats. Segueixen les paraules el seu camí de pensament. Sempre a punt, sempre en estat latent. Passen per les morts de cada instant. Se salven de la desaparició inserint-se en els vius, vivint en els vius, donant vida als vius. *Passem pel món buscant lligams reals*—, un decasíl·lab prodigiós a la roca meta-

mòrfica i calcària d’una làpida. Nínxol número quatre al grup del sant que va plorar amargament després de negar tres vegades el seu amic, mentre que el gall només havia cantat dues vegades. Sí, homes i dones, van passant per les morts successives, anteriors a la mort final, i busquen, instintivament i contínua, fraternitats verídiques. Un punt on agafar-se, on trobar algun sentit, en la germanor, en l’esborrar la pròpia individualitat, la presó del cos. Són les paraules aquest aferrament. Poesia d’alta volada en el marbre, fondària afectiva més enllà del cos, llum del matí de tots els sants al cementiri olotí, via de la soledat o via de la solitud, número 191, novembre encetat, cinc tercets i un apariat conclusiu, paraules d’amor dels vius cap a un mort: *Ya ni la alfalfa ni la hierba, / tiene el corte templado / de esa mano cansada; // ni el venir de tus pasos, / para dar de comer / a tus bueyes y caballos; // ni la alegría de la Lala, / con sus ladridos / al ir a soltar las ovejas. // Vino esa sombra negra, / con su guadaña / y segó tu vida; // pero no puede segar tu semilla, / que dejaste en nosotros, / con tu nobleza, honradez y buena persona. // Estás vivo en nuestros corazones / y en los campos de la ginebra. // De tu esposa, hijos y nietas.* És així que la poesia ajunta els vius i els morts. Perquè els morts segueixen vius en els vius. Com les paraules que, còdols rodoladissos aigües avall dels rius, s’escantonen, agafen formes diferents, diuen l’alegria d’una gossa que lladra en obrir-se una cleda, la precisió del gest, amb la dalla o la falç, en el tall temperat, per segar l’herba o la userda. Que aquesta rastellera de paraules reveli l’agraïment a tanta bellesa, a tant d’amor envers un familiar mort, a la perdurabilitat de la poesia en els grans microscòpics de calcita de la consciència!

BREVIARI

A partir del mes vinent, el Patronat d’Estudis Històrics d’Olot i Comarca coordinarà la nova secció d’*El Cartipàs* Un toc amb el PEHOC. La secció —que substitueix l’actual “Històries”, amb la qual tindrà una certa relació— vol ser una finestra des d’on els socis de l’entitat escriuran sobre qualsevol matèria humanística o científica, relacionada amb la Garrotxa, des del punt de vista de l’actualitat.

...

A partir del 3 de desembre i fins al 31 de gener de 2020, a la sala d’actes de l’Arxiu Comarcal de la Garrotxa, es podrà veure l’exposició **Valentí Fargnoli. El paisatge revelat**. Valentí Fargnoli i Iannetta (Barcelona, 1885-Girona, 1944) va ser un dels fotògrafs més importants de la primera meitat del segle XX. La seva obra ha esdevingut un valuós testimoni documental de la gent, els pobles i els paratges de les comarques gironines abans del desenvolupament turístic. L’exposició s’emmarca en el programa d’actes de commemoració del 75è aniversari de la mort del fotògraf que la Diputació de Girona impulsa al llarg de l’any 2019. Les imatges provenen de les col·leccions i fons fotogràfics que conserva l’INSPAI, Centre de la Imatge.

...

Recentment, el repositori digital tdx.cat ha incorporat la tesi doctoral *Història de la indústria làctia a les comarques gironines: la Central Lletera Municipal de Girona i La Lactaria Española de Vidreres, entre d’altres*, defensada per Antoni García Moreno al Departament d’Història i Història de l’Art de la Universitat de Girona (UdG), el desembre de 2017. La recerca sobre els diferents centres industrials lleters gironins inclou una anàlisi de l’inici de la **indústria lletera a Olot**, arran de la lluita contra l’adulteració de la llet durant els anys vint del segle XX, encapçalada pel farmacèutic Ramon Pujolar Huguet (Beget, 1883-Olot, 1966), i l’establiment, el 1931, de la Granja Soldevila, el principal centre local d’elaboració de productes lactis fins a 1985.

En l'últim escrit vaig fer referència a l'església del Carme i al que representava per al barri. Estic parlant de principis dels quaranta, just acabada la guerra, i em va venir el record d'una pràctica que tenia lloc a l'interior del temple el Divendres Sant, a les tres en punt de la tarda. En tal dia i tal hora, i en tal lloc, la mainada del barri anàvem a "matar jueus". Així, tal com sona. Recordo que l'àvia Magdalena ens acompanyava, a mi i als altres nets, armats amb bastons, a l'església i allà ens trobàvem amb més quitxalla del barri, també armada. Un frare llec ens esperava a l'entrada. El temple era fosc i sense llum. A les tres en punt, el frare deia: "Ara!", i tota la mainada començava a bastonejar els últims bancs amb un soroll eixordador. I quan considerava que la cosa s'esvalotava massa, ens deia: "Prou!". I tots satisfets cap a casa.

Fins aquí el meu record, però no he sabut trobar enlloc cap referència que en faci menció. No sé si era un costum local o solament de l'església del Carme, o si era una iniciativa d'un carmelita oriünd d'altres terres on sí que era tradició. Tot buscant en el *Costumari català*, de Joan Amades, he sabut que pràctiques semblants eren comunes arreu dels

Països Catalans, així com al sud de França i a Itàlia. Explica que, antigament, quan no era permesa la convivència de jueus i cristians, per Setmana Santa els pobres jueus eren objecte d'atropellaments per part dels cristians, motiu pel qual el Consell de Cent ordenava que durant aquells dies fossin tancats els calls. Com una reminiscència del fet, es crea la tradició entre la mainada de donar el nom de matar jueus als fasos. "Fer els fasos" consistia a fer que, després de l'ofici de tenebres, la quitxalla repiqués amb fúria sobre els bancs, els confessionaris i tot allò que provoqués un bon terrabastall.

A la zona de Lleida, mataben els jueus amb el tronc de rams de llorer beneït el Diumenge de Rams. En treien les fulles, que cremaven en cas de tempesta, o les afegien a les bugades i als guisats en què s'usa el llorer, i apartaven el tronc per matar jueus. A Barcelona, com que després de Setmana Santa els fusters de les esglésies tenien molta feina a reparar els estralls que la mainada havia produït en el mobiliari, es va establir el costum de posar al pati o a la galilea una biga ben grossa per tal que la quitxalla hi esbravés la fúria. Els fasos haurien hagut de durar tant com el res del darrer salm, però era molt difícil contenir la mainada esbojarrada. No eren exclusius de la mainada, sinó que anaven precedits de la fadrinalla, que entrava a les esglésies i malmetia, de manera irreverent, confessionaris i caixes de confraries, segons es desprèn d'unes prohibicions i disposicions del bisbe de Vic, de l'any 1753. En alguns llocs hi havia el costum, abans de començar a picar, de remullar la maça dins la pica d'aigua beneïda.

El text d'Amades palesa que la mainada del barri del Carme que anàvem a "matar jueus" la tarda del Divendres Sant seguíem, d'una manera modesta, una tradició secular. Una tradició fruit d'una intolerància que no s'hauria hagut de produir mai.

ME'N RECORDO / 54

Recordo una infantesa envoltada de família, de molts germans, cosins i amics. Recordo que no recordo haver viscut a Bianya fins als quatre anys. Recordo que els veïns jugàvem al terrat de l'últim pis de l'edifici de la carretera de Girona i que teníem una cistella penjada dins l'escala per pujar les coses. Recordo la Coloma, que anava recollint nenes des de Sant Miquel fins a les monges, i ens retornava a casa. Recordo el disgust d'haver de plegar del Cor de Maria quan ens van matricular tots els germans a l'Institut, perquè el pare n'era patró i si no hi havia prou alumnes, desapareixia d'Olot. Recordo com en vaig ser de feliç, a l'Institut! Recordo que l'avi ens acompanyava al cinema Núria i, si teníem sort i s'adormia, podíem veure la pel·lícula dues vegades en sessió contínua. Recordo estrenar el barri de Sant Pere Màrtir, i poder jugar sense tanques entres les cases, i sense preocupacions. Recordo que casa nostra era casa de tots els nens del carrer, totes les colles de tots els germans. Re-

cordo les guerres amb els del barri de Ca l'Elena. Recordo que nosaltres i les famílies veïnes anàvem a fer fontada a la Canova, travessant les cases de Mas Baix, el Subiràs, el Casés, les Planotes..., camps sense urbanitzar. Recordo que per Pasqua ens reuníem la mainada del barri per anar a cantar caramelles per les cases i recollir ous i caramels. Recordo que nevava tant que baixàvem amb trineu per la baixada de Sant Pere Màrtir. Recordo que l'Institut era al Carme i el claustre el nostre pati, i la plaça de braus, la nostra pista de bàsquet. Recordo que les de l'Institut jugàvem amb *shorts* i les de les monges amb bombatxos sota les faldilles. Recordo que l'esperada festa de Sant Tomàs ens permetia anar a seure al Firal i fer el vermut amb els nois. Recordo baixar a fer el vol al carrer Major: consistia a anar carrer amunt, carrer avall, i saludar les colles de nois. Recordo anar a fer la carrossa pel Cós Iris quinze dies abans de festes del Tura i que era una excusa perfecta per sortir cada vespre. Recordo

anar amb la família i els amics que ens deixaven convidar a passar les vacances d'estiu al refugi de Sant Aniol d'Aguja, amb menjar i trastos per a quinze dies a sobre les espatlles. Recordo que durant alguns anys no podia sortir sense que un germà m'acompanyés. Recordo que a la primera cantonada ens separàvem i quedàvem per l'hora de tornar. Recordo escapar-me de casa per anar a festes "particulars" on ballàvem amb "tocadiscos". Recordo que vaig fer les pràctiques del carnet de conduir al pla de Llacs. Recordo que per recollir el carnet vaig haver de presentar un certificat d'haver completat el servei social de la Sección Femenina. Recordo que anava a l'acadèmia Almi per preparar oposicions a l'Ajuntament. Recordo que el primer dia de treballar-hi ens van fer assistir a una missa per a en José Antonio. Recordo l'últim dia de treballar-hi, d'haver-hi fet feina amb vuit alcaldes i amb molt bons companys de viatge, que encara ara són grans amics.

M. FRANCISCA COSTA BAYONA